

Արաբս ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

**ԳՅՈՒՄՐԻՆ ԻԲՐԵՎ ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ԹԵՄԱ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ***

Քաղաք և նկարիչ. սա յուրօրինակ գոյակցություն է, փոխակերպում, ներհայեցում: Քաղաքը նկարչին սնում է, ստեղծագործելու ազդակներ տալիս, նրա ներաշխարհը հարստացնում տպավորություններով, հույզերով, մտքերով, իսկ նկարիչը կերտում է քաղաքի դիմանկարը տվյալ ժամանակահատվածում, տվյալ հոգեկերտվածքում: Այս համակեցությունից ծնունդ են առնում կերպարներ, կրտավներ, շարքեր...

Գյումրին այն քաղաքներից է, որ ոչ միայն ծնում է արվեստագետների, այլև մշտապես սնում է ու ոգեշնչման աղբյուր դառնում... Այստեղ զուգորդվել և խաչաձևվել են հինն ու նորը, Արևելքն ու Արևմուտքը, ավանդականն ու ժամանակակիցը, դասականն ու ռաբիսը, բարձր միտքն ու գոեհիկ կենցաղավարությունը: Գյումրին հակասությունների քաղաք է: Այն ունի իր անկրկնելի նկարագիրն ու դիմագիծը, որոնք էլ ստիպում են նկարիչների մի քանի սերունդների համարժեք արտահայտչամիջոցներ որոնել. Հակոբ Անանիկյան, Ռաֆայել Աթոյան, Հակոբ Հակոբյան, Համբարձում Ղուկասյան, Գարիկ Մանուկյան... Նկարիչներից յուրաքանչյուրը յուրովի է նայել քաղաքին և հավերժացրել նրա անկրկնելի դեմքը: Հակոբ Հակոբյանը, լենինականյան բնապատկերներում ընտրելով հին փողոցների հետաքրքիր դիտակետեր, փորձում է ցույց տալ ժամանակի մեջ մնայունը, սովորականի մեջ՝ անսովորը, կյանքի ալեկոծ տարափի մեջ՝ մետաֆիզիկական լուրջությունը և հանգստությունը: Նկարիչն ասես քաղաքային բնապատկերը դուրս է հանում ժամանակից ու իրականությունից՝ դրանք դիտարկելով հավերժականի դիրքերից: Ռաֆայել Աթոյանը պատկերում է քաղաքի ոգին, էությունը, նրա մոգական ուժը: Լենինականյան ճարտարապետական կառույցները, մարդիկ նրա կրտավներում գտնվում են ոգեղեն կապի մեջ: Նկարչին հաջողվում է սովորական առօրեական գործողությունների մեջ տեսնել պոեզիա, ներքին գեղեցկություն:

Իսկ Հակոբ Անանիկյանի ուսումնասիրության տիրույթում 19-րդ դարի վերջի Գյումրին է ու նրա բնակիչը՝ աշխատասեր ու ավանդապաշտ գյումրեցին: Քաղաքը ներկայանում է իբրև երագ, վերհուշ, իսկ նրա բնակիչները՝ ծանոթ-անծանոթներ, որոնք ասես ժամանակի լուռ վկաներն են ու որոշակի կենցաղավարության կրողներ: Պոլոզ Մուկուչը, Պղնձագործ Սուրենը, Փինաչին, Հարսը, Ծիտրո Ալեքը /«Հիվանդ Ծիտրոն»/, գուռնաչիները /«Միրեցի, յարս տարան...»/ առլեցուն են ներքին արժանապատվությամբ ու հոգևոր մեծ ներուժով...

* Հոդվածն իբրև գեկուցում ներկայացվել է Գյումրիում 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը կայացած «Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովում:

Համբարձում Ղուկասյանին կարելի է համարել Հակոբ Անանիկյանի հետևորդը, որքան էլ տարբեր են նրանց արտահայտչաձևերը և պատկերային լեզուները: Երկուսն էլ ակնդետ նայում են քաղաքին ու նրա բնակիչներին. Անանիկյանը՝ 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի, Ղուկասյանը՝ 20-րդ դարի վերջի և 21-րդ դարի սկզբի Գյումրուն: Մինևույն քաղաքը այնքան է փոխվել... Անանիկյանի գործերում այն պատվախնդիր արհեստավորների ու զվարթ աշուղների քաղաք է, Ղուկասյանի մոտ՝ դերասանների ու պարուհիների: Մարդկային արժանապատվությանը փոխարինելու է եկել քծնանքը, երեսպաշտությունը. կյանքը վերածվել է անվերջանալի թատրոնի, ֆարսի: Նկարների գործողությունը, որպես կանոն, ծավալվում է քաղաքի որևէ շինության՝ եկեղեցու, այգու, քաղաքապետարանի ֆոնին, ինչը թույլ է տալիս քաղաքն ամբողջությամբ դիտել իբրև թատերաբեմ... Մարդիկ, իրենց կամքից անկախ, վերածվում են խամաճիկների, դերասանների՝ դառնալով իրենց ժամանակի բարքերի արտահայտողը: Այսպիսին է երկրաշարժից հետո ծնունդ առած «Ժամանակ» շարքը, որի վրա նկարիչ Ղուկասյանն աշխատում է մինչ այսօր: Շարքը անդրադարձ է հետերկրաշարժյան Գյումրու նկարագրին: Մակայն նկարիչը չի փորձում պատկերել դրամատիկ իրականություն. այլ կյանքին նայում է լավատեսորեն ու փորձում է ելքեր որոնել: Շարքի բանալին պայմանավորված է ժամացույցի ճոճանակով, որն ասես քաղաքի սրտի տրոփյունն է: Շարքի առաջին կտավում պատկերված է Ամենափրկիչ եկեղեցին. ճոճանակը անշարժ է: Մա հետերկրաշարժյան Լենինականն է, որտեղ կյանքն ասես կանգ է առել... Քաղաքը պատկերված է սառը գունաշարով: Եկեղեցիների կողքին տնակային շինություն է, որը քաղաքի՝ այդ տարիների խորհրդանշաններից էր: Մյուս կտավում արդեն ճոճանակը շարժվում է, իսկ նկարի գույները դառնում են ավելի տաք ու մուգ: Գյումրու սիրտը բարբախում է. ապաքինվում են նրա վերքերը:

Քաղաքի ֆոնին Ղուկասյանը պատկերում է նրա բնակիչներին՝ մատաղ ու խաշ սիրողների, դերասանների ու պարուհիների, մուրացկանների և... ասպետների, որոնք փորձում են փրկել քաղաքը հուսալքությունից, քաղքենիությունից, հոգևոր սովից...

Նկարիչն իր կտավները բաժանում է երկու կամ ավելի պլանների (շերտեր): Առաջին պլանում սովորաբար նա պատկերում է իր հերոսներին՝ միատերիայի մասնակիցներին, երկրորդ պլանում՝ որևէ նշանավոր կառույց: Այս շերտերը բաժանված են գույնով. տաք և սառը գույների հակադրությամբ էլ պայմանավորված է Ղուկասյանի ստեղծագործությունների անհանգիստ ու դինամիկ էությունը: Գույնը դառնում է արտահայտչամիջոց և պատկերագրություն: Նկարչի աշխատանքներում հետաքրքիր է կազմակերպված տարածությունը: Նկարներն ստանում են զարմանալի խորություն, բարձրություն: Տարածությունն ասես շնչում է, հագեցած է առանձնահատուկ ոգեղենությամբ: Շարքը կտավից կտավ հարստանում է այլաբանական նոր սիմվոլներով, որոնցից յուրաքանչյուրը նոր ասելիք է հավելում: Այսպես, շարքի կտավներից մեկում մենք տեսնում ենք մի քանի դրվագներից բաղկացած գործողություն: Աղմկոտ ամբոխը տանում է կապկապված Նիկեի արձանը: Մյուս դրվագում այն տեսնում ենք մասնատված, առանձին մասե-

րի բաժանված, իսկ հաջորդ դրվագում արձանը ամբողջի կողմից աղճատված է, խեղաթյուրված: Նկարիչը հաճախ դիմում է այլաբանության՝ ավելի դիպուկ ու հասանելի դարձնելով իր ասելիքը: Նրա հերոսները հաճախ կրկնվում են՝ ամենուրեք նոր իմաստային շեշտեր մտցնելով: Ղուկասյանի սիրելի հերոսը մտավորականի կերպարն է, «արտիստը», որին կարելի է տեսնել «Ժամանակ» շարքի գրեթե բոլոր կտավներում: «Կյանքի թատրոնում» նա լուռ դիտող է, հանդիսատես, վկա. երբեք չի խառնվում իրադարձությունների ընթացքին, չի ներգրավվում խարդավանքների մեջ, սակայն ամեն ինչ տեսնում է, զգում, հասկանում....Նրա զենքը ջութակն է, վրձինը, խաղը:

Ղուկասյանը խորհող նկարիչ է, նա ունի սիմվոլներով հագեցած կերպարային լեզու: Ասես մշտապես երկխոսում է քաղաքի հետ, վերապրում քաղաքի կորուստները, ուրախանում նրա փոքրիկ հաղթանակներով:

Գարիկ Մանուկյանի արվեստի կիզակետում Գյումրին է՝ ավանդապաշտ ու ժամանակակից, սարկաստիկ ու ինքնագոհ, իր հին ու նոր հերոսներով, բարքերով, ավանդույթներով: Նկարիչը շոշափում է քաղաքի զարկերակը, ակնդետ հետևում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Մանուկյանը մասնագիտությամբ բեմական նկարիչ է, գուցե այս հանգամանքով է պայմանավորված այն, որ նա կտավը դիտում է իբրև բեմական տարածություն, իսկ հերոսներին՝ իբրև դերասաններ: Գյումրին Մանուկյանի ստեղծագործություններում նախ և առաջ զուգորդվում է քաղաքի բնակիչների, նրանց կենցաղավարության հետ: «Լավ տղերք» շարքի կտավներից մեկում հեռվում երևացող քաղաքի ուրվագիծը հիշեցնում է Բաբելոնի աշտարակը, որի ֆոնին պատկերված է Անտիկենց Թաղևուրդ՝ մարդ, ով կառուցեց Յոթվերք եկեղեցին և դարձավ հոգևոր Գյումրու խորհրդանիշներից մեկը: Կտավի առաջին պլանում պատկերված են նոր Գյումրու հերոսները՝ «լավ տղերքը», ովքեր ականա պտտում են այսօրվա ժամանակի անիվը: Նրանք դիմագուրկ են և միա-

նման. իրենց կամքից անկախ, բախտի բերմամբ հայտնվել են կյանքի դեկին: Լավ տղերքը ինչպես մտել, նույն կերպ էլ դուրս են գալու կտավի մակերեսից, ինչպես դուրս կմնան Գյումրու պատմությունից, իսկ Անտիկենց Թադևոսը մնալու է:

Նկարիչն իր կտավներում մեծ ուշադրություն է դարձնում գեղանկարչական խնդիրների՝ կոմպոզիցիոն կառուցվածքի, դինամիկայի, ռակուրսների վրա: Սակայն դրանք ինքնանպատակ չեն, այլ խորապես պատճառաբանված են և կրում են իմաստային շեշտադրումներ: Այսպես՝ «Օրիորդ Վարսենիկ» շարքում նկարիչը տարբեր դիտակետերից ստեղծել է հարթություն հարթության մեջ: Շարքի հերոսուհին Գյումրու բանահյուսական կերպարներից մեկն է՝ Օրիորդ Վարսենիկը, ով նույնիսկ ծեր հասակում պճնվում էր, վառ գույներով շպարվում և պարծենում իր երևակայական «ուզողներով»: Մանուկյանը իր կտավներում ի կատար է ածում Օրիորդ Վարսենիկի երազանքը և պատկերում է նրա հարսանիքը: Դժվար է որոշել՝ կտավի հերոսուհին պատկանում է հին, թե ժամանակակից Գյումրուն: Թե՛ երեկ, թե՛ այսօր կարելի է հանդիպել բազում օրիորդ վարսենիկների, որոնք ապրում են ցնորքների աշխարհում, իրենց չկայացած ճակատագրերն սքողում գյումրեցուն բնորոշ մեծախոսությամբ ու ցուցամոլությամբ: Պատահական չէ, որ այս շարքում Մանուկյանը դիմում է գրոտեսկի՝ ընդգծելով հերոսների բնավորությունները: Շարքի բոլոր գործողությունները ծավալվում են ճոխ սեղանի շուրջը, որն ինչպես հին, այնպես էլ նորօրյա Գյումրու խորհուրդն է: Առանձին կտավներ դրվագման շնորհիվ հիշեցնում են հարսանեկան լուսանկարներ: Սակայն նկարիչը, նայելով տարբեր դիտակետերից, կարողանում է ընդհանրացնել իր ասելիքը: Նա տեղի ունեցող ֆարսը դիտում է մերթ ներսից, մերթ վերևից: Այս յուրօրինակ տեսլականն էլ տարբերում է Մանուկյանի ձեռագիրը: Նա ստեղծում է քաղաքային, ֆոլկլորային կտավներ, որոնցում բացահայտում է իր փիլիսոփայությունը: Նկարի բովանդակային հենքը ժամանակն է. մարդկային ամեն մի ճակատագիր ընդամենը մի հանգույց է քաղաքի պատմության մեջ: Մինևույն ժամանակ առանձին տիպական կերպարների միջոցով նկարիչը բացահայտում է քաղաքի իրական դեմքն ու էությունը, որտեղ ավելի շատ իշխում է ցուցամոլությունը, քան թե իրական էությունը. մարդիկ իրենց հանապազօրյա հացի համար վերածվում են խեղկատակների, դերասանների, իսկ կյանքը՝ ֆարսի, թատրոնի: Նա ստեղծում է միջավայր, որտեղ գուգորդվում են իրականությունն ու երևակայությունը: Նայելով Մանուկյանի կտավներին՝ ակամայից վերհիշում ես Կուստուրիցայի ֆիլմերը: Այստեղ կան դինամիկա, երաժշտություն, կոլորիտային կերպարներ, հետաքրքիր իրավիճակներ, գունեղ լուծումներ, այլաբանական խորհուրդներ:

Այսպիսով, և՛ Համբարձում Ղուկասյանի, և՛ Գարիկ Մանուկյանի ստեղծագործությունների առանցքային թեման Գյումրին է: Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր արտահայտչամիջոցներն ու պատկերային լեզուն: Մեկ քաղաք, տարբեր նկարիչներ, տարբեր ստեղծագործություններ...

Կարծում ենք՝ Գյումրու ուժը հենց նրա հակասական, հարափոփոխ, ծանր ու անձանրթ, բայց միշտ հետաքրքիր ու ինքնատիպ լինելու մեջ է:

ГЮМРИ КАК КЛЮЧЕВАЯ ТЕМА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ГЮМРИЙСКИХ ХУДОЖНИКОВ

___ *Резюме* ___

___ *А. Маргарян* ___

Гюмри-город, который не только рождает художников, но и питает их и становится источником вдохновения. Здесь сопоставляется и пересекается старое и новое, Восток и Запад, традиционное и современное, классика и рабис, мораль и вульгарность. Гюмри-город противоречий.... Он имеет свой неповторимый своеобразный колорит и образ, что заставляет несколько поколений художников искать адекватные пути выражения (Акоп Ананикян, Рафаэль Атоян, Амбарцум Гукасян, Гарик Манукян).

В статье представлены двое -Амбарцум Гукасян и Гарик Манукян. Два разных мироощущения, разные художественные жанры, разные формы выражения. Источником создания их произведений является Гюмри, но каждый по-своему воспринимает этот город. Один город, разные художники, разные произведения. Может быть сила Гюмри в его противоречивости и изменчивости. Гюмри знаком и не знаком, но всегда интересен и уникален.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Մարգարյան Արարս Մանվելի – արվեստագ.թ., Երևանի Գեղարվեստի ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղի արվեստի պատմության ամբիոնի վարիչ,
Email: araxsmargatyan@gmail.com.